

УДК 006.013:378

С.О. Назарко, канд. екон. наук

Чернігівський інститут інформації, бізнесу і права ЗАТ МНТУ імені академіка Ю. Бугая, м. Чернігів, Україна

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ОСВІТИ – НЕОБХІДНА УМОВА РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається стандартизація освіти як одна з умов реформування вищої школи, аналізуються її суперечності та наслідки використання на ринку праці. Визначено перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

В статье рассматривается стандартизация образования как одно из условий реформирования высшей школы, анализируются ее противоречия и последствия использования на рынке труда. Определены перспективы дальнейших исследований в этом направлении.

The paper considers the standardization of education as one of the conditions of reforming higher education, examines the conflict and its consequences on the labor market. The perspectives of further research in this direction.

Постановка проблеми. Приєднавшись до Болонського процесу, Україна взяла курс на реформування освіти відповідно до європейських стандартів. Тому якість освітнянських послуг стає найважливішою умовою діяльності вищих навчальних закладів, незалежно від форм власності та галузевого підпорядкування. Це є зрозумілим і виправданим, адже наявність суперечностей як у самій системі вищої освіти, так і з іншими суспільними сферами, зокрема ринком праці, помітні неозброєним оком: зниження якості вищої освіти; розрив інформаційних зв'язків; девальвація статусу викладацької та наукової діяльності; розбалансованість між запитами суспільства та реальною ситуацією в галузі освіти проявляється у дезадаптації суб'єктів освітнянського простору; надмірна кількість напрямів підготовки і спеціальностей; репродуктивна, а не креативна технологія навчання; неконструктивна мотивація молоді до набуття вищої освіти; стагнація економіки; надмірна кількість вищих навчальних закладів і т. ін.

У зв'язку з цим необхідна більша орієнтація вищої освіти на нові стандарти, що відповідають вимогам та задовольняють потреби національної економіки, будуть по-європейськи сумісними та готуватимуть фахівців конкурентоспроможних як на внутрішньому, так і на світовому ринках праці.

Аналіз досліджень і публікацій та невирішені частини проблеми. Останнім часом дослідження проблем стандартизації освіти стає предметом помітно зростаючого наукового інтересу. Актуалізація цієї проблеми пов'язана з кризою існуючих та пошуком нових моделей вищої освіти, які б відповідали сучасним глобалізаційним, інтеграційним та інноваційним процесам.

Значну групу досліджень становлять прикладні розробки стандартів в освітнянській галузі таких українських та зарубіжних учених: С. Андрусенка, Б. Барнека, Я. Болубаша, В. Бесчасного, М. Буткевича, Б. Гершунського, О. Голубенка, В. Домніча, Ю. Зінковського, Ю. Комара, К. Левківського, В. Леонтовича, Т. Морозової, С. Терепищого, С. Щудлю. При цьому реформування вищої освіти в контексті європейської стандартизації потребує подальшого дослідження.

Метою цієї статті є визначення та аналіз стандартизації як наукового поняття, осмислення її впливу на реформування вищої школи та оцінити її доцільність з позиції європейських тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція вітчизняної вищої школи в європейський освітнянський простір в умовах стрімкої інформатизації і глобалізації міжнародного се-

редовища вимагає істотного підйому рівня підготовки студентів шляхом проведення корінних змін у системі їх навчання. Найважливіша роль відводиться вищим навчальним закладам (ВНЗ) України, де освітянський процес повинен відповідати високим міжнародним стандартам та вимогам [8]. Зазначимо, що саме цей фактор нині став рушійною силою реформування вищої освіти, адже для країн, які прагнуть економічного та суспільного розвитку, альтернативи євроінтеграції немає.

Стандартизація вищої освіти у таких умовах виступає не лише як спосіб урегулювання зазначених вище суперечностей, але й як основа імплементації декларованих високої місії та завдань вищої освіти в освітянську дійсність.

У свою чергу, така тенденція вимагає врахування наступних засадничих положень:

– стандартизація вищої освіти як філософський феномен є фактором прозорості, контрольованості та критерієм об'єктивної оцінки результативності як цілих освітянських систем, так і окремих технологій у вищій освіті. Це, у свою чергу, є важливою складовою якості вищої освіти. Відтак, освіченість громадян країни є однією із важливих завдань державної політики будь-якої цивілізованої держави. Саме тому стандартизація вищої освіти є чинником росту загального рівня освіченості людей [10];

– стандартизація як соціальний феномен відображає сукупність вимог, що ставляться до вищої освіти різними соціальними суб'єктами – державою, роботодавцями, академічною спільнотою, студентами, батьками та іншими [11];

– стандартизація вищої освіти як економічний феномен – це аналіз діяльності вищих навчальних закладів у порівнянні з кращими ВНЗ світу під одним кутом – ступенем їх конкурентоспроможності [6].

Таким чином, стандартизація у сфері вищої освіти – це складна комплексна проблема, що вимагає серйозного концептуального обґрунтування. На думку Б.С. Гершунського, її не можна зводити лише до оцінки деяких параметрів навчання – рівня знань, умінь і навичок тих, хто навчається, залишаючи фактично без уваги не менш важливі параметри виховання й розвитку, творення особистості в усій повноті світоглядних, ментальних надбань і творчих потенцій, що формуються в процесі вищої освіти [3]. Ми погоджуємося з диференціюванням цього поняття, але з нашої точки зору, стандартизацію у вищій освіті доцільно розглядати з двох позицій – як процес і як результат.

Інтегральною характеристикою стандартизації вищої освіти, як процесу, в контексті висловленого можуть бути такі її параметри: реформа (впровадження системи ECTS, введення уніфікованого додатку до дипломів (DS)) та якість вищої освіти (якість навчання, якість підготовки). Проаналізуємо кожний із параметрів, звернувши увагу на ту роль, котру вони відіграють у підвищенні мобільності студентів, їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Ключовими поняттями в переліку завдань Болонського процесу, обов'язкових до виконання в короткий термін для тих ВНЗ, які мають намір увійти чи увійшли в процес, є поняття Європейської системи трансферу та акумуляції кредитів (залікових балів), ECTS, а також поняття додатку до диплому (DS), яке використовує систему ECTS та її компоненти.

Запровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) розглядають як засіб підвищення мобільності студентів щодо переходу з однієї навчальної програми на іншу, включно з програмами післядипломної освіти; як засіб реформування навчальних програм; як можливість враховувати всі досягнення студента, а не тільки навчальне навантаження, наприклад, участь у наукових дослідженнях, конференціях, предметних олімпіадах тощо. Особливого значення набуває самостійна робота студента. Вона тісно пов'язана з самоосвітою, самовихованням, самоконтролем, самоаналізом.

Однак у різних країнах Європи темпи і результати інституціонального втілення принципів ECTS різні: не всі країни мають ECTS, або схожу кредитну систему; кредити

не розподіляються правильно; не всі види навчання враховуються у виставленні кредитів; “система навчання” не змінюється на “систему самонавчання”.

Перехід на організацію навчання за ECTS в українській вищій школі породжує низку проблем. Це, передусім, недосконалість нормативно-правової бази у сфері вищої освіти; відсутність належної мотивації у студентів із-за неможливості навчатись у зарубіжних ВНЗ через фінансові труднощі, слабку мовну підготовку; певні перешкоди спричинює відчутна нестача викладачів, які можуть викладати профільні дисципліни англійською мовою; значне відставання рівня навчально-матеріальної бази, оплати праці в українських ВНЗ від європейського зумовлює односторонній характер мобільності студентів і викладачів та ін.

Щоб уникнути вищезгаданих проблем, необхідно вивчити досвід європейських країн-учасниць Болонського процесу, це дозволить адекватно і прагматично підходити до запровадження інноваційної ECTS у вищих навчальних закладах України.

Додатки до дипломів переслідують мету прозорого та спрощеного міжнародного визнання професійних та академічних кваліфікацій (дипломів, ступенів, сертифікатів, тощо) та їх порівняння. DS є гнучким, але не директивним документом, який покликаний економити гроші, час та робоче навантаження власника на ринку праці.

У цьому зв'язку необхідно відзначити, що з впровадженням DS в українські ВНЗ виникають певні труднощі, а саме:

– згідно з міжнародними правилами, проблема випуску окремими ВНЗ Diploma Supplement не може входити в обсяг компетенції будь-якого органу державного управління (у нашому випадку – МОНМСУ), тому що DS є не українським національним (державним) документом про вищу освіту, а міжнародним (європейським) освітянським документом, стандартизованим органами управління Європейського Союзу та Міжнародної організації UNESCO. Тобто, за міжнародними правилами, право на випуск і у встановленій формі та видачу DS належить навчальним закладам, а не органам державної влади;

– крім загальноєвропейської реєстрації та обов'язкових вимог до систем захисту та утримання DS, у цьому документі європейського стандарту використовуються спеціальні знаки статусної ідентифікації, іменовані “DS-лейбл” та “ECTS-лейбл”. У зв'язку з цим, зазначимо, що формальне найменування “Diploma Supplement”, не підкріплене “DS-лейбл”, виступає як загальне позначення виду документа – “Додаток до диплома” (ім'я загальне), а “Diploma Supplement”, підкріплене фіксацією в ньому “DS-лейбл”, зводить найменування такого документа в ранг імені власного – “Загальноєвропейського додатку до диплома”;

– DS – це документ, орієнтований, перш за все, на сприйняття, а також академічне і професійне визнання освітянської кваліфікації за кордоном. Однак європейці реально готові сприймати тільки істинно європейський DS, відомий у них, а не документ будь-якого іншого виду.

DS – бланк (а в оформленому вигляді – документ) суворої звітності, підлеглий європейським вимогам видання, якості та змісту, повинен відповідати всім встановленим в Європі критеріям захисту від підробок згідно зі стандартом CWA 14641 та відповідати найвищому рівню безпеки (High Security Management System for Secure Printing);

– ВНЗ, що має офіційне право на випуск та видачу загальноєвропейського додатку до диплома, в Європі також забезпечується спеціальною програмою, призначеною для заповнення цього документа і роздрукування.

Для того, щоб усунути ці проблеми, або Україна повинна стати членом ЄС, або ЄС повинен удосконалити встановлені правила участі різних держав світу у Болонському процесі. Разом з тим, нині нашій державі необхідно знайти найбільш безболісну форму

реалізації своїх міжнародних зобов'язань у рамках Болонського процесу, що поєднує в собі відповідність нормативним вимогам, подолання недоліків встановлених правил євроінтеграції у сфері вищої освіти і видачі легітимних освітянських документів, що претендують на міжнародне визнання.

Стосовно якості вищої освіти, то можна стверджувати, що це системна категорія, яка включає “якість навчання” і “якість підготовки”.

Перший параметр – багатоаспектний, оскільки включає: кваліфікацію викладачів, стан матеріальної й лабораторної бази, якість і кількість науково-методичної літератури, сучасність навчальних програм, якість професійних студентських практик та ін. Якість підготовки – це, зрештою, як підсумок дієвості навчального процесу, так і можливість діагностування професійної компоненти випускника, а значить, і його готовність як фахівця без тривалої адаптації увійти у виробничу діяльність [6].

Безумовно, підвищення якості вищої освіти неможливе без використання стандартизації професійних, навчальних, соціальних та інших характеристик вищої освіти, а також педагога і студента.

Розглядаючи стандартизацію вищої освіти, як *результат*, необхідно зазначити, що студент, отримавши певні компетенції (табл. 1), які повинна мати сучасна молода людина, щоб досягти успіху у “суспільстві знань”, повинен уміти використати їх у практичній діяльності, оскільки працевлаштування – це принцип реалізації прав молодої людини на транснаціональну освіту.

Таблиця 1

Державні вимоги до компетенції фахівців

Вимоги до фахівців	Навички фахівців
Теоретична підготовка	Знання – можливість теоретичного засвоєння всіх аспектів професії
Професійна підготовка	Професійні уміння – оволодіти всіма досягненнями професійної науки
Практична підготовка	Професійні навички – забезпечити практику у народному господарстві за обраною спеціальністю
Соціальні вимоги	Культура – виховання освіченого громадянина, що розуміє своє місце в суспільстві
Суспільно-економічні вимоги	Досвід – розуміти і вміти враховувати економічні закони і принципи суспільного розвитку
Інформаційні вимоги	Інформаційні навички – володіти всіма існуючими технічними засобами обміну інформацією
Технологічні вимоги	Інновації – впровадження інновацій у розвиток професії
Мовні вимоги	Мовний прорив – знання державної та іноземних мов

Болонська декларація підтвердила, що можливість влаштування на роботу – це основне питання вищих навчальних закладів у всій Європі; ця стратегічна мета не має альтернативи [6].

Відповідно, чинна система стандартів вищої освіти має бути побудована на логіці, в якій головним цілеутворюючим суб'єктом є сфера праці та її соціальне замовлення. І тут найважливішою є стандартизація освітньо-професійних рівнів системи: їх кількість – наприклад, бакалавр, магістр; нормування змісту документа “паспорт спеціальності”; нормування строків підготовки з різних навчальних напрямів та ін. [5].

Перехід на дворівневу систему підготовки “бакалавр-магістр”, породжує труднощі при працевлаштуванні випускників з освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр”; на європейському ринку праці він є достатнім рівнем кваліфікації. У вітчизняній суспіль-

ній свідомості ступінь бакалавра вважається результатом незавершеної вищої освіти, яка не дає достатньої кваліфікації, а значить і права займати відповідну посаду на ринку праці.

Аби сертифікувати таку структуру щодо будь-якої європейської метаструктури, необхідно репрезентувати описи означених рівнів не тільки в термінах процедур і процесів, а й у термінах результатів навчання та створити методіку розробки стандартів, у якій чітко визначено механізм участі роботодавців. Також необхідне доповнення Національного класифікатора професій відповідними назвами сучасних професійних кваліфікацій через взаємодію МОНМСУ і його науково-методичних комісій зі структурними підрозділами Міністерства соціальної політики і профільними професійними асоціаціями.

За задумом, реформи вищої освіти відповідно до Болонського процесу мали відбутися до 2010 року. Однак виявилось, що процес реформування є болісним як для України, так і для Європи, і пристосування суспільств до нововведень відбувається досить складно (яскравим свідченням стали численні студентські протести). На відміну від Європи, в Україні поки не спостерігається такої реакції на Болонський процес. Відповідно, існуючі контури Болонського процесу в Україні і в Євросоюзі не збігаються (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння логіки реформ змісту освітянського процесу в Україні та Європі

Традиційна вища освіта України	Вища освіта, що трансформується в ЄС
Компетенції – інструмент виміру отриманого знання	Компетенції – ідеологія освіти
Напрямок – наукова область, теорія	Напрямок – суспільний сектор (наука, освіта, практика)
Профіль – один з прикладних елементів напрямку	Профіль – один з прикладних елементів напрямку
Кваліфікація – спеціалізація, яку дає ВНЗ	Кваліфікація – запит ринку праці на спеціалізацію

Однак всі ці “норми” мають бути спроектовані не тільки на європейський освітянський простір, але й на світовий.

Висновки. Загалом, аналіз показав, що стандартизація вищої освіти інтегрує соціальну мету, завдання, цінності, принципи, форми, зміст і методи освітянської діяльності. Це необхідна умова реформування вищої школи. Оскільки проведення реформ в освіті дозволить створити єдиний ринок праці вищої кваліфікації, забезпечить мобільність викладачів і студентів та змусить вищі навчальні заклади поліпшувати свій імідж шляхом підвищення якості освіти і бути спроможними забезпечити рівень знань, що гарантує студенту в майбутньому працевлаштування на європейському ринку праці.

Подальший розгляд проблеми має стосуватися детального вивчення системи освіти передових університетів світу з метою розбудови національної вищої школи.

Список використаних джерел

1. Бесчастний В. М. Стандартизація освітніх систем на етапі входження України до Болонського процесу / В. М. Бесчастний // Економіка та держава. – 2009. – № 9. – С. 77–79.
2. Болюбаш Я. Контури проблеми гармонізації національних та міжнародних стандартів вищої освіти [Електронний ресурс] / Я. Болюбаш // Матеріали міжнародного семінару «Моделі гармонізації національних і міжнародних стандартів освіти у контексті Болонського процесу» (Львів, 27-28 травня 2004 року). – Режим доступу: www.rpl.org.ua/ukr/article;22.

3. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века / Б. С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
4. Голубенко О. Л. Результати навчання як об'єкт стандартизації / О. Л. Голубенко, Т. Ю. Морозова // Вища освіта в Україні. – 2008. – № 1. – С. 24-31.
5. Голубенко О. Л. Стандартизація освіти: за і проти / О. Л. Голубенко, Т. Ю. Морозова // Вища школа. – 2008. – № 7. – С. 13-23.
6. Зіньковський Ю. Ф. Стандартизація освіти як імператив реформування вищої школи / Ю. Ф. Зіньковський // Вища школа. – 2010. – № 1. – С. 24-30.
7. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Комар Ю. М. Стандартизація вищої освіти як складова інноваційних механізмів державного впливу на підготовку студентів управлінських спеціальностей / Ю. М. Комар // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 582-586.
9. Назарко С. О. Формування моделі оцінювання якості вищої освіти і можливість її реалізації в системі підготовки фахівців / М. І. Мурашко, С. О. Назарко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2010. – № 43. – С. 108-112.
10. Терепищій С. О. Феномен стандартизації вищої в сучасному науковому і філософському дискурсах / С. О. Терепищій // Гілея: науковий вісник. – 2011. – Вип. 46. – С.495-502.
11. Щудло С. А. Соціальна стандартизація освіти як умова забезпечення її якості / С. А. Щудло // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – Випуск 16. – С. 641-644.